

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Факультет обліку, фінансів та підприємницької діяльності

Присвячується
130-річчю НУХТ

Всеукраїнська
науково-практична
конференція

**«Актуальні проблеми
економічного та соціального
розвитку підприємств
харчової промисловості»**

24 — 25 квітня 2014 рік

КИЇВ НУХТ 2014

ІНСТИТУЦІЙНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ

О.О. Довженко, канд. екон. наук, доцент

Національний університет харчових технологій

Одним із найважливіших результатів еволюції економічної теорії новітнього часу, що має безпосереднє відношення до реалізації гносеологічної та практичної функцій науки у їх взаємозв'язку і взаємообумовленості, є застосування дослідницької парадигми, яка б долала обмеження традиційних підходів і методів аналізу рушійних сил економічного зростання, спиралася на теоретико-методологічний інструментарій, адекватний сучасній ринковій економіці.

Такою потенційно продуктивною парадигмою в українських реаліях, коли необхідно забезпечити стійкий економічний розвиток на основі сформованих передумов ринку є, на нашу думку, нова інституціональна теорія, в якій органічно поєднується методологічний арсенал мейнстріму (неокласики) з прагматичністю концепції інститутів та інституціональної динаміки. Інститути, за визначенням одного з провідних теоретиків «нової економічної історії» — складової сучасної інституціональної теорії лауреата Нобелівської премії американського вченого Д. Норта являють собою створювані людьми межі, які структурують політичні, економічні, соціальні взаємодії, визначають «правила гри» в суспільстві, спрямовують людські взаємодії в певне русло [1, с.197]. У їх складі вчений виділяє три головні складові: 1) неформальні обмеження (традиції, звичаї, всілякі соціальні умовності); 2) формальні правила (конституції, закони, адміністративні акти, судові прецеденти); 3) механізми примусу, що забезпечують дотримання правил. В методологічному сенсі йдеться про подолання обмеженості застосування неокласичних моделей ринку в комплексному аналізі сучасних соціально — економічних процесів, а саме: акцентування на пріоритетності холізму порівняно з методологічним індивідуалізмом, згідно з яким (холізмом) поведінка та інтереси індивідів, господарюючих суб'єктів пояснюються діючими інститутами, а не навпаки.

Отже, пошук джерел інноваційного економічного зростання останнім часом зосереджується на рівнях політико-економічних структур, що визначають поведінку їх учасників. Найбільш глибинним джерелом

довгострокового якісного розвитку виступають базові інституціональні структури суспільства. Йдеться про переосмислення ролі держави в регулюванні та реструктуризації економічної діяльності: вирішальним фактором економічного зростання стає вдосконалення інституціонального середовища — системи формальних та неформальних норм і правил економічної поведінки. Сучасні академічні та прикладні дослідження свідчать про наявність стійкого двостороннього кореляційного зв'язку між якістю інститутів та економічною динамікою. Особливості економіки, що розвивається, у поєднанні з необхідністю вирішення проблем і завдань переходу до постіндустріалізму на тлі фінансової та економічної кризи — це комплекс чинників, що обумовлюють нагальну необхідність реформування правових (судова, законодавча, адміністративна система), регулюючих (контроль і регулювання діяльності підприємств) інститутів, інститутів координації і розподілу ризиків (кредитно-фінансова система, фондові ринки, страхові компанії) та розвитку людського капіталу (охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення). Серед набору взаємопов'язаних чинників і цілей, що диктують жорсткі вимоги до якості інститутів, чільне місце займає нагальна потреба забезпечення інноваційного розвитку економіки, який потребує адекватних систем підтримки. Це, зокрема, дієвість і справедливість конкуренції, витрати входу на ринок, захист авторських прав, фінансові інструменти. В цьому зв'язку актуалізується дослідження проблеми співставності та асиметричності економічних та інституціональних факторів розвитку української економіки.

Формальна рецепція ринкових засад, не забезпечена адекватним інституціональним оточенням, має одним із своїх наслідків виникнення так званих інституціональних пасток [2, с.5-16] — стійких норм економічної поведінки, що суперечать потребі ефективного соціально — економічного розвитку. Це обумовлює зростання витрат соціально-економічної трансформації, що обтяжують бюджет і збільшують витрати суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому створені інститути(формальні правила) не реалізують суспільні імперативи, зокрема, найважливіший з них: забезпечення стійкого економічного зростання на основі підвищення рівня конкурентоспроможності української економіки. За О. Уільямсоном поняття інституціонального оточення включає такі основні компоненти як стійкість структур власності і правил привласнення на протязі всього періоду здійснення довгострокових інвестицій, політична і правова стійкість, дієздатність судової системи, культура контрактів і «зобов'язань, що вселяють довіру»[3,с.36-63]. Відсутність адекватного інституціонального оточення блокує ефективність в результаті суперечливої, а часто парадоксальної взаємодії екзогенних та ендогенних факторів. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що інституціональні пастки у певних випадках сприяють вирішенню проблем у напрямку, що відповідає потребам. Наприклад, така системна інституціональна пастка як корупція є чинником зростання трансакційних витрат того, хто дає хабар, і разом з тим може сприяти захисту його прав власності (дотримання законних прав шляхом засто-

сування незаконних дій). Однак таке досягнення справедливості не виключає, а навіть обумовлює порушення прав інших економічних суб'єктів при недосконалому законодавстві та корупційному судочинстві.

Якість і силу інститутів, які вирішальним чином впливають на економічну динаміку, виміряти складно, оскільки за своєю природою це явища не кількісні, а якісні. Методичні аспекти цієї проблеми висвітлюються в літературі, зокрема див.[4, с.423-439].

Інституціональне реформування, вирішальним суб'єктом якого є держава, в кінцевому підсумку зводиться не до посилення її експансії в економіці, а до забезпечення ключових детермінантів конкурентоспроможного інноваційного розвитку сучасної ринкової системи. Зазначимо деякі з них:

- ♦ захист і регулювання прав власності, виконання зобов'язань, що фіксуються системою контрактів;

- ♦ дієвий інфорсмент (правозастосування) контрактних прав і зобов'язань, що спирається на реальну незалежність судових інстанцій від виконавчої влади, які контролюють дотримання „правил гри», виконують роль безстороннього арбітра та здійснюють функцію монопольного легітимного примусу;

- ♦ вирішальна роль інституту приватної власності та її позитивний вплив на ефективність фінансових ринків; необхідною умовою інтенсивного розвитку фінансових ринків є саме більш адекватна реалізація принципів приватної власності;

- ♦ розвиток фінансових ринків, які здійснюють безпосередній вплив на вибір технології, сприяють інтенсифікації наукових досліджень і конструкторських розробок, розширюють сферу інноваційної активності підприємницьких структур;

- ♦ «вживлення» в соціально-економічні відносини таких інститутів, які б зумовлювали невідповідність аномальних способів пристосування економічних суб'єктів до економічних реалій (йдеться про необхідність комплексного дослідження інституціональних пасток з метою мінімізації їх негативних наслідків незалежно від джерела виникнення та специфічних особливостей прояву).

ЛІТЕРАТУРА

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки.-К.: Основи, 2000.

2. Палтерович В.М. Институциональные ловушки: есть ли выход// Общественные науки и современность.-2004-№ 3.

3. Williamson O. The Evolving Science of Organization.-Journal of Institutional and Theoretical Economics, 1993, vol. 149, №1.

4. Дорогов В.А., Миронов В.В., Смирнов С.В. Анализ возможностей использования рейтингов конкурентоспособности WEF и IMD для разработки рекомендаций в сфере экономической политики// Модернизация экономики и государство. Кн. 1.М.:Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007.